

2.2 Misja społecznie odpowiedzialnego uniwersytetu (Krzysztof Leja)

Wielogłos o misji. Jak zauważa Aleksander Gieysztor, dyskusja nad misją uczelni trwa od momentu ich powstania w średniowieczu; koncepcja uniwersytetu zmieniała się, a w trakcie rozwoju historycznego powstawały różne idee uniwersytetu⁹. José Ortega y Gasset, wymieniając trzy funkcje uniwersytetu: kulturową, edukacyjną i badawczą, na pierwszym miejscu stawia funkcję kulturową¹⁰. Znaczenie kultury Ortega y Gasset podkreśla dobitnie, wypowiadając myśl, że jądrem uniwersytetu powinien być Wydział Kultury¹¹. Andrzej K. Koźmiński podkreśla, że misja uniwersytetu to określenie tego, co szczególnego (w stosunku do innych instytucji kształcących) uczelnia ma do zaoferowania swoim najważniejszym interesariuszom, czyli środowiskom zainteresowanym jej funkcjonowaniem¹². Julita Jabłocka zwraca uwagę, że misja powinna pełnić funkcje odnoszące się do uczelni, takie jak odwołanie do wartości i tradycji¹³. W każdej z wymienionych opinii na temat znaczenia misji uniwersytetu ich autorzy dostrzegają społeczną odpowiedzialność uczelni.

W misjach niektórych instytucji akademickich można się doszukiwać różnych adresatów, jednak na ogół brakuje tego, co wyróżnia daną uczelnię. Przewrotne, ale zasadne byłoby postawienie władzom uczelni pytania: co by się stało, gdyby, hipotetycznie, uczelnia przestała istnieć i w jakim stopniu odczuliby to interesariusze zewnętrzni?

Wartościami akademickimi są wolność i autonomia instytucjonalna. Charles Glenn pyta, czy możliwe jest

pogodzenie misji uczelni z wolnością akademicką¹⁴? Derek Bok komentuje to następująco: „Dla dobra społeczeństwa władza polityczna musi powstrzymać się od ingerencji w działalność uniwersytetu, z wyjątkiem powodów, które są niezmiernie oczywiste i wyraźnie przekonujące”¹⁵. Czy w praktyce oznacza to zwolnienie uczelni z odpowiedzialności wobec państwa i społeczeństwa?

Odpowiedzialność uczelni wobec kogo? Ustawa o szkolnictwie wyższym i nauce z 20 lipca 2018 r. stopniowo wchodzi w życie. Podczas jednej z wielu konferencji towarzyszących temu procesowi sformułowano tezę, że ustawa wzmacnia presję wywieraną wobec uczelni na rozliczalność, natomiast nie podkreśla w wystarczającym stopniu jej społecznej odpowiedzialności. Z tezy tej wynika wprost, że uczelnia – w zgodzie z literą i duchem ustawy – powinna koncentrować się na tym, aby albo wypełnić treścią odpowiedzialność wobec społeczeństwa, albo rozliczyć się ze swojej działalności. Nasuwa się pytanie: czy autorom ustawy przyświecało myślenie zgodne z „Tyranią Albo”, a zapomnieli o „Geniuszu I”¹⁶? Jestem przekonany, że odpowiedź na to pytanie jest przecząca, gdyż uważam, że rozliczalność z efektów niemierzalnych i wymiernych działalności wpisuje się w misję współczesnego uniwersytetu. **Rozliczalność z efektów aktywności dydaktycznej, badawczej, kulturotwórczej i każdej innej to element społecznej odpowiedzialności uczelni.**

⁹ J. Jabłocka, *Misja organizacji a misja uniwersytetu*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2000, nr 2(16), s. 8.

¹⁰ J. Ortega y Gasset, *Mission of the University*, Norton & Co. Inc., New York 1944, s. 43.

¹¹ Tamże, s. 75-76.

¹² A.K. Koźmiński, *Misje i strategię szkół wyższych*, [w:] *Model zarządzania publiczną instytucją akademicką*, red. J. Woźnicki, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, s. 237.

¹³ J. Jabłocka, *Misja organizacji a misja uniwersytetu*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2000, nr 2(16), s. 22.

¹⁴ Ch.L. Glenn, *University Mission and Academic Freedom: Are They Irreconcilable?*, “European Journal for Education Law and Policy” 2000, Vol. 4, No. 1, s. 41.

¹⁵ D. Bok, *Beyond the Ivory Tower. Social Responsibility of the Modern University*, Harvard University Press, Cambridge 1982, s. 38.

¹⁶ J.C. Collins, J.I. Porras, *Wizjonerskie organizacje. Praktyki zarządzania najlepszych firm*, Jacek Santorski – Wydawnictwa Biznesowe, Wrocław 2001, s. 62-63.

Jeśli zaś zastanawiamy się nad rozliczalnością uczelni, naturalne staje się pytanie: rozliczalność wobec kogo? Czy wobec odpowiedniego ministerstwa, które zgodnie z regulacjami prawnymi przyznaje subwencje poszczególnym uczelniom? Czy wobec podatników, a szerzej – wobec społeczeństwa?

Warto w tym miejscu przytoczyć myśl Clarka Kerra, pierwszego kanclerza University of California, Berkeley i dwunastego kanclerza kalifornijskiego uniwersytetu, który przed niemal sześćdziesięcioma laty¹⁷ zauważył, że pierwotnym wzorem uniwersytetu była wioska, której przewodnikami intelektualnymi byli kapłani. Nowoczesny uniwersytet Kerr opisuje, posługując się metaforą jednobranżowego miasta z intelektualną oligarchią akademicką, a uniwersytet przyszłości, nazywany przez Kerra – Multi-versity, to odpowiednik miasta o nieskończonej różnorodności¹⁸. Dodam, że różnorodności służącej społeczeństwu. Takie rozumienie roli uczelni wpisuje się w postrzeganie jej jako organizacji służącej otoczeniu, które to pojęcie ma rodowód biznesowy¹⁹.

Współczesna społecznie odpowiedzialna uczelnia powinna, niezależnie od jej położenia geograficznego, posiadać cechy organizacji służącej otoczeniu. Koncepcja ta składa się z trzech elementów: oczekiwań interesariuszy, regulatorów stanowiących zbiór zasad służących spełnieniu oczekiwań oraz zdolności adaptacyjnych będących odpowiedzią na te oczekiwania i reakcją na regulatory²⁰.

Misja Uniwersytetu Warszawskiego wczoraj i dziś. Ciekawe spostrzeżenia nasuwają się, gdy porównamy aktualną misję Uniwersytetu Warszawskiego z koncepcjami hr. Stanisława Potockiego, ówczesnego ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, oraz księdza Stanisława Staszica, orędowników utworzenia uniwersytetu

w Warszawie. Sięgnijmy zatem do podstawowych celów, jakie przyświecały założycielom Uniwersytetu Warszawskiego przed ponad dwustu laty²¹. Oto zapis z 1816 r.: „Uniwersytet ma nie tylko utrzymywać w narodzie nauki i umiejętności w takim stopniu, na jakim już w świecie uczyonym stanęły, ale nadto doskonalić je, rozkrzewiać i teorię ich do użytku społeczności zastosowywać”²². Porównajmy je z zapisami misji uchwalonej przez Senat Uniwersytetu Warszawskiego w 2001 r., w której czytamy m.in., że: „1. Fundamentem działania Uniwersytetu jest jedność nauki i nauczania; 2. Społeczną misją Uniwersytetu jest zapewnienie dostępu do wiedzy i nabywania umiejętności wszystkim tym, którzy mają do tego prawo; 3. Obywatelską misją Uniwersytetu jest kształtowanie takich elit Rzeczypospolitej, które będą w swej działalności posługiwać się imperio rationis, a nie ratione imperii; 4. Kulturalną misją Uniwersytetu jest synteza wartości uniwersalnych i lokalnych”²³. Porównanie obu misji nie wymaga komentarza.

Tworzenie misji społecznie odpowiedzialnego uniwersytetu wymaga transformacji myślenia z tradycyjnego układu tworzenia wartości, w którym klienci uczelni reprezentują popyt na oferowane usługi, a uczelnia skupia uwagę na podaży i popycie tych usług na rzecz współtworzenia oferty z udziałem klientów uczelni i koncentrowaniu się na tworzeniu elastycznych sieci doświadczeń²⁴. **Przejawem społecznej odpowiedzialności uczelni jest fakt, iż instytucje szkolnictwa wyższego otrzymują sygnały z otoczenia i dla niego tworzą wartość, korzystając z zasobów własnych i zewnętrznych, o które muszą rywalizować.** Takie podejście jest zbieżne z założeniami teorii interesariuszy R. Edwarda Freemana, której autor podkreśla, że relacje organizacji z otoczeniem są dwukierunkowe (**rysunek 1**).

¹⁷ Pierwsze wydanie książki Clarka Kerra ukazało się w 1963 r.

¹⁸ C. Kerr, *The Uses of the University*, Fifth Edition, Harvard University Press, Cambridge 2001, s. 31.

¹⁹ H.I. Ansoff, *Zarządzanie strategiczne*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1985.

²⁰ Szerzej o uczelni jako organizacji służącej otoczeniu w monografii: K. Leja, *Zarządzanie uczelniami. Koncepcje i współczesne wyzwania*, Wolters Kluwer, Warszawa 2003.

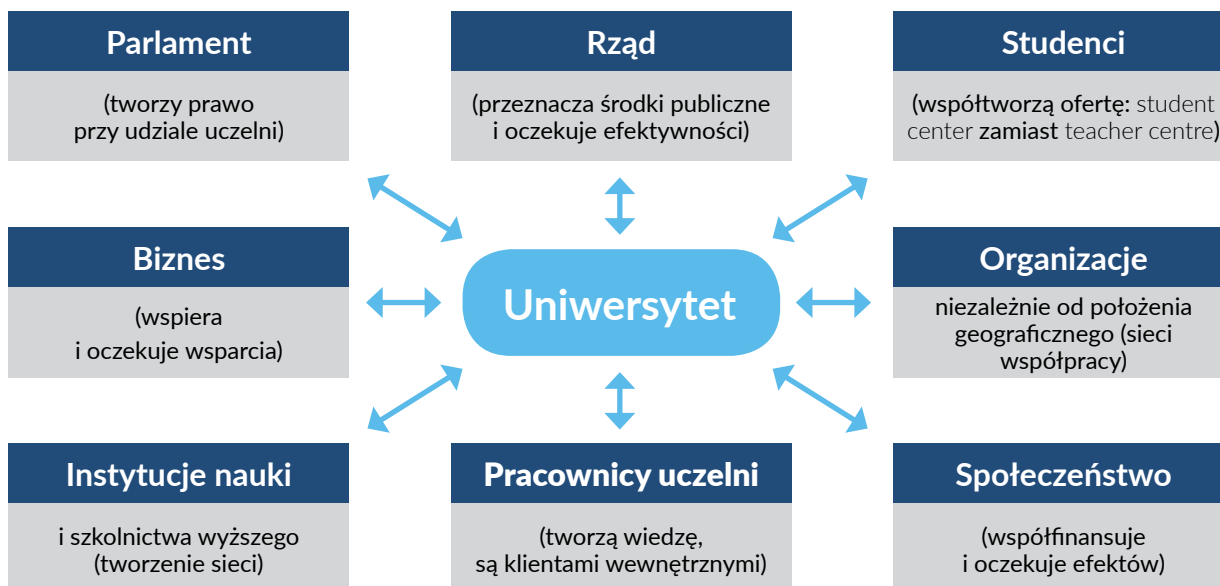
²¹ *Misja Uniwersytetu Warszawskiego z 26 września 2001 r.*, www.uw.edu.pl/uniwersytet/misja-strategia-rozwoj/misja-uw/ (dostęp: 08.07.2019).

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ C.K. Prahalad, V. Ramaswamy, *Przyszłość konkurencji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 23–25.

Rysunek 1. Model uniwersytetu opartego na teorii interesariuszy

Źródło: Na podstawie: Th. Donaldson, L.E. Preston, *The Stakeholder Theory of Corporation: Concepts, Evidence, and Implications*, "The Academy of Management Review" 1995, Vol. 20(1), s. 65–91.

Ustalenia te dotyczą również uniwersytetu. Rząd bowiem przeznacza środki publiczne na funkcjonowanie uczelni i ma prawo oczekiwać ich efektywności, parlament tworzy prawo przy współudziale przedstawicieli uczelni, biznes oczekuje wsparcia ze strony środowiska akademickiego, pracownicy uczelni „produkują” wiedzę i przekazują ją studentom, którzy są współtwórcami oferty dydaktycznej, a społeczeństwo współfinansuje uczelnie i spodziewa się określonych efektów.

Společną odpowiedzialność uczelni niekiedy utożsamia się z jej trzecią misją, tj. wszelkimi aktywnościami wpływającymi na kształtowanie relacji z otoczeniem społecznym. Pamiętać przy tym należy, że trzecia misja uczelni obejmuje m.in. aktywność dydaktyczną (pierwsza misja) i badawczą (druga misja), na co wyraźnie wskazali Rómulo Pinheiro, Patricio Langa i Attila Pausits²⁵.

Zofia Ratajczak zwraca uwagę, że: „*Misja – to odpowiedzialne zadanie do spełnienia, ważne zlecenie do wykonania, postannictwo (...). Osoba, która podejmuje się misji, z pewnością ma poczucie, że jeśli tego nie zrobi, to zostanie jej to wzięte za złe. Jest więc w owym zadaniu coś z imperatywu moralnego, odpowiedzialności*”²⁶. Pojęcie misji utożsamia się ze zmieniającym się w czasie postannictwem²⁷. Niezależnie od zmieniającego się postannictwa uczelni, stałym jego elementem jest społeczna odpowiedzialność uczelni wobec szeroko rozumianego otoczenia. Odpowiedzialność ta powinna być wpisana w misję uczelni, a jak pokazuje przykład Uniwersytetu Warszawskiego, społeczna odpowiedzialność uczelni to wartość niepoddająca się próbie czasu. Marzeniem autora niniejszego opracowania jest, aby społecznej odpowiedzialności uczelni, o której powinni pamiętać członkowie społeczności akademickiej, zawsze towarzyszyła odpowiedzialność polityków za przyszłość instytucji akademickich.

²⁵ R. Pinheiro, P.V. Langa, A. Pausits, *One and Two Equals Three? The Third Mission of Higher Education Institutions*, "European Journal of Higher Education" 2015, Vol. 5, No. 3, s. 233–249.

²⁶ Z. Ratajczak, *Jakość kształcenia jako przedmiot misji uniwersytetu*, [w:] *Zapewnianie jakości kształcenia*, red. M. Wójcicka, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1997, s. 83.

²⁷ J. Jabłeczka, *Misja organizacji a misja uniwersytetu*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2000, nr 2(16), s. 8.